

Recension

Michael Tooley, *Abortion and Infanticide*, Clarendon Press, Oxford 1983.

Den typiske abortanhängaren tilldelar det nyfödda barnet avsevärt högre moralisk status än fostret, så att de skäl som rättfärdigar, även sena, aborter — t ex svåra fostermissbildningar — inte berättigar dödandet av en nyfödd. För denne kan läsningen av den amerikanske filosofen Michael Tooleys nyutkomna bok *Abortion and Infanticide* bli en chockerande upplevelse, ty här finns ett genomtänkt försvar för åsikten att det några månader gamla barnet lika lite som fostret har rätt till liv. Tooleys bok är imponerande, inte minst genom att författaren lyckats göra sin framställning relativt lättillgänglig för lekmannen utan att ge avkall på den höga precisionsnivå som fackfilosofen fordrar. Likväl torde det ändå krävas en fackmans uthållighet för att följa Tooley genom verkets drygt 400 sidor. Det är synd eftersom Tooleys bok, förutom att den bildar ett tungt vägande inlägg i abortdebatten, också utgör ett fint exempel på hur förutsättningslöst och djurborrande moralfilosoferande kan se ut.

Vilka är de egenskaper som förlänar en varelse rätt till liv? Den här frågan tvingar sig på en med stor kraft när man reflekterar över en mänsklig persons tillblivelse. Här står vi inför en kontinuerlig process vid vars ena ände det finns organismer — spermier och ova — som till synes kan förintas utan att man förgriper sig på någon rätt till liv, men vid vars andra ände den färdigutvecklade människan står med sin obestriddliga rätt till liv.

Ett lika populärt som ytligt svar går ut på att den sökta egenskapen är den *att vara människa*, att tillhöra den mänskliga rasen, en egenskap som kan sägas tillkomma zygoten redan i konceptionsögonblicket. Detta abortkonservatismens favoritfäste faller lätt för Tooleys angrepp. Det kan inte förklara varför det skulle te sig som rasistisk fördomsfullhet att inte utsträcka rätten till liv exempelvis till utomjordiska varelser som utvecklats lika avancerade civilisationer som vår (om sådana nu finns), lika lite som det kan begripliggöra mångas tveksamhet inför att tillskriva mänskliga embryon eller kroniskt medvetlösas patienter denna rätt.

En mer plausibel uppfattning är att grunden för denna rätt snarare ligger i innehavet av medvetande. Här finns två huvudalternativ: (1) att rudimentärt medvetande — förmåga att hysa enklare förnimmelser som av fysisk smärta etc — är tillräckligt och (2) att mer sofistikerade själsliga förmågor är av nöden, egenskaper som tarvas för att någon skall vara en fullodig *person*. Tooley omfattar en variant av (2), att en organism har rätt till liv endast om den har ett begrepp om sig själv som ett psykiskt subjekt. Hans avvisande av (1) ter sig dock alltför bryskt; han slår helt kort fast att utsläckandet av ett rudimentärt medvetande hos en organism är lika lite fel som förintandet av en omedveten or-

ganism av samma biologiska komplexitet (s 292—294).

Tooleys tes att spädbarn upp till åtminstone tredje månaden saknar rätt till liv är avhängig detta val, ty dessa barn har otvivelaktigt rudimentärt medvetande. Däremot skulle inte accepterandet av (1) medföra att alla mänskliga foster får denna rätt, utan på sin höjd foster i graviditetens senare hälft. För abortproblematiken spelar det större roll om egenskapen att vara en *potentiell* person räcker för rätten till liv. Om man med en potentiell person menar en entitet som sannolikt under normala omständigheter skulle utvecklas till en person, så besitter det mänskliga fostret denna egenskap så gott som från konceptionsögonblicket.

Av de argument Tooley framför mot tanken, att en potentiell person har rätt till liv, utvecklar han i störst detalj ett som baserar sig på vad han benämner "den moraliska symmetriprincipen" (s 186). Antag att vi har en typ av kausal process *P* sådan att dess *enda* egenskap som har intrinsikalt moraliskt värde är att *P* utmynnar i resultatet *R*. Symmetriprincipen säger då: att avbryta *P* och förhindra att *R* inställer sig är intrinsikalt fel i samma grad som att uraktlåta att starta *P* (givet att man har förmåga till detta). Rent intuitivt verkar denna princip äga en betydande plausibilitet, och lägger man här till Tooleys sorgfälliga avisande av tänkbara och faktiskt invändningar, framstår den närmast som oomkullrunkelig. Tillämpad på vårt problem deklarerar symmetriprincipen att avbrytandet av en graviditetsprocess — utförandet av en abort — är intrinsikalt fel i samma grad som underlåtagandet av att igångsätta denna process, dvs som underlåtagandet av att befrukta ett ägg. Så givet att principen är oavvislig, får man gå med på att Tooley legitimt kan konkludera att en abort *inte alls* är intrinsikalt fel (m a o inte är fel med hänsyn endast till dess konsekvenser för fostret), om han lyckas demonstrera att det inte existerar någon förpliktelse att befrukta ägg eller avla barn.

Tooley argumenterar skarpsinnigt för sistnämnda tes, och han seglar här i motvind eftersom de flesta inte erkänner någon skyldighet att fortplanta sig. Helt oproblematiskt är denna ståndpunkt likväl inte. Man har funnit att den svårligen låter sig förenas med en annan intuition, nämligen att det i speciella omständigheter — när man vet att det resulterande barnet kommer att bli gravt defekt — finns en skyldighet att *inte* avla. Om man är förpliktigad att inte avla när barnet blir olyckligt och en börda för andra, är man inte då också skyldig att avla när det blir lyckligt och en tillgång för andra? Tooley försöker slingra sig ur detta dilemma, men hans ansträngningar tycks fruktlösa. Han postulerar (s 272) en förpliktelse att inte ådra sig förpliktelser man inte kan uppfylla samt att alla existerande individer har rätt till ett *värdefullt* liv. Om ett barn är så vanskapt att dess liv aldrig kan bli värdefullt, så, resonerar Tooley, är avlandet av det moraliskt förkastligt emedan det skapar en förpliktelse som inte kan uppfyllas. Haken i detta resonemang är att rätten till ett värdefullt liv endast kan tillkomma varelser som har en rätt till liv överhuvud, alltså enligt Tooley *personer* (= varelser med jagbegrepp). Följaktligen, om man avsiktligt avlar ett barn som är *så* defekt att det aldrig kommer att uppnå personstatus (för att det är mentalt sub normalt eller dör ett par månader efter födseln), har man enligt Tooley inte handlat moraliskt klandervärt!

Kanske är det trots allt så att man inte kan undkomma dylika obehagliga konsekvenser utan att man också antar en skyldighet att i normala omständig-

heter skaffa barn till världen. Med erkännandet av denna förpliktelse öppnar sig också möjligheten att, utan att komma i klammeri med symmetriprincipen, fördöma abortingrepp. Men priset abortmotståndaren då måste betala är som sagt antagandet av en avliveskyldighet, och detta pris tycker många säkert är väl högt. Alternativt följer man Tooleys radikalt liberala linje och tvingas erlægga andra tribut, som att spädbarnsdödande är lika lite fel som abort och att det medvetna avlandat av gravt deformerade barn inte behöver vara förkastligt — tribut som den vanlige abortförespråkaren nog finner alltför betungande. Slutligen kan man i motsats till Tooley appellera till innehavet av rudimentärt medvetande som grund för rätten till liv. Då är det möjligt att ansluta sig till en moderat position som godkänner alla aborter under graviditetens första hälft, men kräver tvingande skäl för sena aborter och spädbarnsdödande. Men också denna hållning föranleder en vittgående revision av konventionella moralattityder, ty den medför att djur långt ner på den fylogenetiska stegen får samma moralstatus som t ex spädbarn, och då förefaller verksamheten i slakterier och försöksdjurslaboratorier minst sagt tvivelaktig.

Vi ser av detta att många vanligt förekommande komplex av moraluppfattningar är inkonsekventa och i behov av kritisk omprövning. En viktig anledning till inkonsekvensen är att moralnormer tenderar att överleva de föreställningar om verkligheten som en gång rättfärdigade dem. (I vår kultur består dessa föreställningar ofta av kristna dogmer rörande t ex den mänskliga själen.) Därför är det ofrånkomligt att fördomsfritt och djuplodande moralfilosofierande, som Tooleys, stöter sig med konventionella moralreaktioner. Tyvärr är sådant filosofierande lika sällsynt som väsentligt: merparten av förment filosofiska moraldebattörer — inklusive inhemska sådana — är klavbundna av oredovisande förut-sättningar och kelar skamlöst med den självbelåtet spinnande förhärskande moralopinionen. □

Ingmar Person

Nyttillkomna läsare som inte redan har de tidigare årgångarna av *Filosofisk tidskrift* kan nu köpa dessa direkt från förlaget till ned-satt pris. Adressen är Box 50034, 104 05 Stockholm.

För årg 1/1980—3/1982 är priset 25:— kr/årg, lösa ex 10:— kr

För årg 4/1983—5/1984 är priset 50:— kr/årg, lösa ex 15:— kr

Därefter är priset det reguljära, 80:— kr/årg, lösa ex 25:— kr